

Commentarium (V)*

(folytatás)

10. fejezet

Miféle tulajdonságokat köszönhetnek a szerelem atyjának
a szerelmesek

Ezek járnak együtt a Szerelem anyjának, az Ínségnek a természetével, atyjáéval, a Bőségével pedig mindezekkel ellentétes dolgok járnak. Hogy ellentétesek, azt bárki beláthatja, ha megértette amit a fentebbiekben mondtunk. Az imént egyszerűnek, óvatlannak, hitványnak és fegyvertelennek írtuk le. Itt mindezek ellentéteit jeyezhetjük fel. Ugyanis azt mondják róla, hogy furfangos, jó szimatú vadász, ravaszul mesterkedő, lesben álló, tudásra szomjazó, filozófus, férfias és merész, tüzes, ékesszóló, mágus és szofista. Ugyanaz a szerelem, amely minden egyéb foglalatosságban nemtörődömmé és renyhévé teszi a szerelmest, a szerelem dolgaiban ravasszá és furfangossá változtatja, hogy bámulatos módon törekedjék a szeretett kegyeiért, akár cselekkel hálózza be, akár odaadásával ragadja el, akár ékesszólásával büvölje el, vagy énekével nyerje meg. Ugyanaz a hév, amely készségessé és megnyerővé tette, mondom, ugyanaz a hév segíti fegyvereit, a szeretettel méltatlanul bánókkal szemben merésszé teszi, az érte küzdőknek pedig magabiztosságot és legyőzhetetlen erőt kölcsönöz.

Amint mondtuk, a szerelem a megpillantásban nyeri eredetét. A megpillantás az értelem és az érintés között áll, ebből fakadóan a szerelmes lelke folytonosan ellentétes irányokba cibálódik szét,

* A mű előző részletei a Pompeji 1993/1–2., 1993/3–4., 1995/1. ill. 1995/2. számaiban jelentek meg. Most a folytatást közöljük. Az utolsó részlet közlésére az 1995/4. számban fog sor kerülni. (A szerk.)

s mélységek és magasságok között hányódik. Van, hogy az ölelés vágya támad benne, s van, hogy az isteni szépség iránti tiszta vágyakozás; hol ez, hol az kerekedik felül. Azokban, akik ragyogó nevelést kaptak s elméjük miatt sem kell szégyenkezniük, az utóbbi, akik nem ilyenek, azokban többnyire az előbbi lesz uralkodó. Mindazokról, akik a test salakjához ragadnak, méltán gondolhatjuk, hogy aszottak, mezítelenek, alantasak, fegyvertelenek és semmittevők. *Aszottak*, mivel folyton elemésztődnek s sohasem töltődnek fel. *Mezítelenek*, mivel minthogy meggondolatlanok, ki vannak téve mindenféle veszélynek, és minthogy tudatlanok és műveletlenek, gyalázatosaknak tartják őket. *Alantasak*, mivel sem magasrendű sem nagyszerű dolgokat nem forgatnak fejükben. *Fegyvertelenek*, mivel szégyenletesen alávetik magukat a vágnak. *Semmittevők*, miután annyira tompák, hogy nem tudják, a szerelem merre vezeti őket, s az úton maradván a végcélhoz nem érkeznek el. Akikre viszont ez nem jellemző, azok másképp éreznek, ugyanis a lélek igazi javaival táplálkozván jobban eltelnek és nyugodtabban szeretnek, tiszteletteljesebbek. A test múló szépségével nem törődnek, hanem magasabbra emelkednek, és mintegy felfegyverezve magukat, elűzik maguktól az üres vágyakat, s érzékeiket alávetik elméjüknek. Mivel ők mindenkinél belátóbbak és leleményesebbek, úgy filozofálnak, hogy a testek alakjai segítségével, melyek számukra úgy szolgálnak mint lábnyomok vagy szagok, jutnak előre igen bölcsen, ezek alapján kutatják fel fortélyosan a lélek és az istenek szent szépségét, még hozzá olyan okosan vadászva, hogy sikerrel megszerezzék azt, amire vágnak.

Valóban hatalmas adomány jut nekünk részül a szerelem atyjától, a Bőségtől, hiszen a szépség sugara, ami maga a Bőség és a szerelem szülőatyja, azzal a képességgel bír, hogy oda, ahonnan jött, visszatükröződjék, s magával ragadja a szerelmezt. Először pedig istentől száll alá az angyalba és a lélekbe, mintha üvegszerűen átetsző anyagokon menne keresztül, és a lélekből a befogadására előkészített testbe könnyedén csorogva magában a fiatal emberi testben, elsősorban a szemeken, a lélek tündöklő ablakain keresztül ragyog fel. A levegőn keresztül nyomban odaszáll, és a reá figyelő ember szemébe behatolván keresztüldöfi lelkét, fellobbantja vágyát, s a megsebzett léleknek s a lángragyújtott vágnak hűs enyhét ad s gyógyírt nyújt, miközben ugyanoda ragadja fel magával, ahonnan maga is alászállott, még hozzá lépcsőzetesen, vagyis elő-

szőr a szeretett testéhez, a lélekhez másodszor, harmadszor az angyalhoz, végül istenhez, e ragyogás végső eredetéhez. Hasznos vadászat ez, a szerelmesek szerencsés vadászata. Minden bizonnal ezt a vadászatot mondotta Platónnál, a Prótagorásban Sókratés sajátjának egyik meghitt barátja. Ugyanis azt mondja: „Honnan jössz, Sókratés? Én bizony úgy hiszem, arról a vadászatról térsz vissza, amelyre Alkibiadés nemes természete szokott téged szólítani.”

Azontúl *szofistának* hívja a szerelmet és *mágusnak*. Szofistának Platón *A szofista* című dialógusában a behízelt és rafinált társalkodót nevezi, aki kétértelmű ravaszságaival a hamisat igaz színben tünteti fel előttünk, s arra kényszeríti a vele beszélgetőket, hogy önmaguknak ellentmondjanak. Ugyanez megesik mind a szerelmesekkel, mind a szeretettekkel. Hogyha a szeretőket a szerelem köde megvakítja, gyakran igaznak vélnék dolgokat, amik nem azok, midőn imádjottjukat szebbnek, elmésebbnek és jobbnak gondolják mint amilyenek. Saját maguknak a szerelem kényszerítő ereje miatt mondanak ellen. Ugyanis mást tanácsol az ész és mást követ a sóvár vágy. A tanácsok megváltoznak a szeretett parancsára, saját magukkal kerülnek szembe, hogy más megfontolásoknak kedvezzenek. Azokat, akik szépek, gyakran szerelmesük ravaszsága hálózta be, és hajlandóak lesznek azok, akik korábban csökönyösen ellenálltak.

Azonban miért gondoljuk *mágusnak* a szerelmet? Mert a mágia minden ereje a szerelemben áll. A mágia szerepe egyik dolognak a másikhoz való vonzása valamiféle természetes rokonságuk folytán.

Ennek a világnak a részei mint egyazon élőlény tagjai, mindannyian egyetlen teremtőtől függvén, az egyetlen természet közössége révén kölcsönösen összefüggenek. Ezért, ahogy bennünk az agy, a tüdő, a szív, a máj és a többi szervek kölcsönösen elvonnak és továbbbadnak valamit egymás között, s segítik egymást, ha pedig valamelyikük megsérül, mindannyian vele szenvednek, úgy e hatalmas élőlény tagjai is, azaz a világ valamennyi teste is össze van kötve, s egymás között továbbbadják és átveszik természetüket. A közös rokonsághól születik a közös szerelem, a szerelemből a közös vonzódás. Ez a vonzás pedig igazi mágia.

Így vonzza a tüzet természetük egybeesése révén fölfelé a Hold gömbjének üregessége, a tűz üregessége a levegőt, a földet a földi világ középpontja a mélységekbe vonzza, és a víz is a saját helye felé szökik fel. Ekként vonzza magához a mágnes a vasat, a boros-

tyánkó a szalmát, a kén a tüzet, a Nap sokfajta virágot és levelet, a Hold a vizeket; a Mars szeleket szokott ébresztetni, s a különféle füvek is magukhoz csalogatják az állatok sokféle fajtáját.

Az emberi dolgokban is *ki-ki a saját gyönyöre után vonzódik*. A mágia művei tehát a természet művei, a művészet nem más itt mint eszköz. A művészet ugyanis ott, ahol a természetes rokonságban hibázik valami, a megfelelő alkalommal segítségül szolgál a párák, számok, alakok és minőségek révén. Csakúgy mint a földművelésben, a természet adja a talajt, a hozzáértés előkészíti azt. Ezt a művészetet a régiek a daimónoknak tulajdonították, mivel ezek ismerik, miféle rokonság fűzi össze a természet dolgait, mi mivel egyezik, miként vannak összhangban a dolgok, úgy, hogy ha valami hiányoznék, azt helyre tudják állítani.

Azt tarja a hagyomány, hogy nem kevesen jó kapcsolatot tartottak fenn ezekkel, vagy természetük hasonlatossága révén, mint Zoroaster és Sókratész, vagy az irántuk tanúsított tiszteletnek köszönhetően, mint a thébai Apollónios és Porphyrios. Ezért a daimónok mind ébrenlétükben érintkeztek velük jelek, hangok és csodák révén, mind álmukban, jóslatok és jelenések képében, ahogy mondják.

Úgy tűnik, ők a daimónokkal kötött barátságuk folytán mágusokká lettek, amiképpen a daimónok is mágusok, minthogy ismerik a dolgok között fennálló barátságokat. Továbbá az egész természetet is mágusnak kell neveznünk e sokszorosan kölcsönös szerelem miatt.

Sőt mindazok, akik, szépek, szemünket elvakítva igéznek meg bennünket. A szerelmesek ékesszólásukkal, énekük zengésével mint valámiféle varázslattal bűvölik el és nyerik meg maguknak azt, akit szeretnek. Azontúl hódolatukkal és az áldozati ajándékok szerepét játszó szolgálataikkal mint afféle megigézéssel szelidítik meg és kerítik hatalmukba őket. Ennélfogva senki előtt sem lehet kétséges, hogy a szerelem mágus, lévén hogy a mágia összes ereje a szerelemben gyökerezik, a szerelem műve pedig megigézéssel és bűvöletbe ejtő varázslatokkal teljesedik be.

Sem nem halandó egészen, sem nem halhatatlan. Nem halandó, miután a két szerelem, az a kettő, amelyekről azt mondtuk, hogy daimónok, örökkévaló bennünk. *Nem halhatatlan*, mert ama három középső napról-napra változik, nő és fogyatkozik. Azontúl az ember vágyában élete kezdetétől fogva megvan egy bizonyos veleszületett hév, amely nem hagyja nyugodni a lelket,

s folyvást arra sarkallja, hogy lázasan egy meghatározott dologra irányuljon. Különbözőek az emberi természetek, s nem is egyféle kívánságnak élünk. Ezért sarkall hát a vágyakozás ama szakadatlan heve, ami a természetes szerelem, egyeseket az irodalmi tanulmányokra, másokat a zenére vagy a képzőművészetre, megint másokat a törvények tiszteletére vagyis az istenekre figyelő életre, ismét másokat tisztsegek betöltésére, nem keveseket vagyon szerzésére, a legtöbbeket az evés és a testi szerelem élvezetére, és még sorolhatnánk; ráadásul ugyanazt az embert is életének különböző szakaszaiban más-más dolgokra. Tehát ugyanarról a hévről azt is mondjuk, hogy halhatatlan, s azt is, *hogy balandó*. *Halhatatlan*, hisz sohasem szűnik meg s az anyagot inkább megváltoztatja mint megsemmisíti. *Halandó*, merthogy nem egy dologra irányul folytonosan, hanem vagy természetének megváltozása vagy a dolog huzamos élvezése folytán bekövetkező elteltsége miatt új gyönyörűséget keres, és az, ami az egyik dologban szinte kihunyt, egy másikban bizonyos módon feléled.

Halhatatlannak azért is nevezik, mert azt az alakot, melyet egyszer a szívünkbe véstünk, örökké szeretni fogjuk. Ugyanis mindaddig, amíg ugyanabban az emberben azonos marad, benne szeretetlik. Amikor viszont eltávozott belőle, akkor az alak nem ugyanaz többé őbenne, mint amelyet korábban szerettél. Nem lángolsz azért, ami a helyére kerül, hisz nem is azért lobbantál lánggra, azonban azt a korábbi alakot továbbra is szereted. Annyi csupán a különbség a kettő között, hogy korábban valaki másban szemlélted azt, most már viszont egyedül tenmagadban tekinted, s az emlékezetedbe véssődött alakot mindig szeretni fogod; s valahányszor lelki szemeid elé kerül, mindannyiszor perzselő szerelemmel hevít téged.

Ezért van az, hogy ahányszor csak szembetárlkozunk egykori kedvesünkkel, megrendülünk, szívünk heves dobogásba kezd, tűz járja át bensőnket, vagy éppen káprázik a szemünk, esetleg arcunk pirul majd sápad, ha előttünk áll. Tudniillik jelenléte lelki szemeink elé idézi a keblünkben rejtőző alakot, s mintegy a kihunyt hamvak alatt szunnyadó tűzre ráfújva feléleszti azt. Ezen oknál fogva mondják a szerelmet *halhatatlannak*. Ám *balandónak* is tartják, miután jöllehet az arcok örökké bevésve maradnak, mégsem jelennek meg olyan élesen a lélek szemei előtt. Ebből fakadóan úgy tűnik, a szeretet oda-vissza lánggra gyújt s maga is újra fellobban.

Meg kell még említünk, hogy sem állati sem emberi szerelem nem létezik harag és méltatlankodás nélkül. Ki ne haragudnék arra, aki elragadta tőle a lelkét? Hisz amint mindennél kedvesebb a szabadság, annyira terhes ellentéte, a szolgaság. Így van hát, hogy a szépeket egyszerre gyűlölöd és szereted; gyűlölöd mint tolvajokat és gyilkosokat, mint a mennyei ragyogás csillogó tükeit csodálni és szeretni kényszerülsz őket. Mit teszel, ó szerencsétlen? Nem tudod, hová fordulj, jaj, te elveszett, nem tudod? Nem akarsz gyilkosod mellett lenni. De nem akarsz a boldoggá tevő tükör nélkül sem élni. Azzal nem tudsz együtt lenni, aki téged elveszejt, s aki megöl.

Anélkül nem tudsz élni, aki bűvös csáberejével elrabol téged magadtól, aki teljesen magának követel. Szökni kívánsz az elől, aki lángjaival elemészt, s a közelében is vágysz lenni, hogy a téged birtokló közvetlen közelében tartózkodván saját magaddal is szorosan összetartozz. Ó szerencsétlen, tenmagadat saját magadon kívül keresed, a tolvajon csüggsz, hogy ki tudd váltani magadat valamikor a fogságból. Nem akarsz szeretni, ó esztelen, mert nem akarsz elpusztulni. De nem akard azt sem, hogy többé ne szeress, tudniillik úgy ítéled, hogy kedvében kell járnod az égiek képmásának. Ebből olyanforma váltakozás jön létre, hogy a szerelem minden egyes percben lanyhul és megerősödik.

Diotima még azt is mondja, hogy a szerelem *a bölcsesség és a tudatlanság között van*. Nos, a szerelem a szép dolgokat követi. Minden dolog közül a legszebb a bölcsesség. Tehát a bölcsességre áhítozik. Aki áhítozik a bölcsességre, az még nem birtokolja teljességgel azt. Hisz ki törekednék a már meglevő dolgokra? De nincs is teljesen híjával ennek, ugyanis legalább abban az egy dologban bölcs, hogy felismeri saját tudatlanságát. Aki azonban azt sem tudja magáról, hogy tudatlan, az nem tud sem a dolgokról semmit, sem saját tudatlanságáról, és a tudásra sem törekszik, melynek nem tudja, hogy híjával van. A bölcsesség szeretete tehát, mivel részben bölcs, részben pedig nélküli a bölcsességet, a bölcsesség és a tudatlanság között helyezkedik el.

Diotima szerint tehát ez a szerelem állapota. A *szépnek*, azaz a legfőbb szépségnek az a természete, hogy *finom, tökéletes, és boldog*. *Finom*, amennyiben kedvességével magához édesgeti mindenkiné a vágyát. *Tökéletes*, amennyiben a körében időző hódolót sugaraival megvilágítja és tökéletessé teszi. *Boldog*, amennyiben akit megvilágít, azt örök javakkal tölti el.

11. fejezet

A szerelem haszna annak meghatározása alapján

Miután pedig elbeszélte a szerelem eredetét és természetének milyenségét, Diotima feltárja előttünk, mihez vezet és mit hoz az emberek számára. Nos, mindannyian a jó dolgok birtoklására vágyunk, s nem csak egyszerűen birtokolni, hanem örökké szeretnénk birtokolni azokat. Csakhogy a halandók javai mind változnak és enyésznek, s valamennyi csakhamar elenyészne, ha a távozó helyébe nem teremne naponta egy másik. Tehát, hogy javaink valami módon megmaradjanak, újra kívánjuk teremteni azt, amit elvesztünk. Ez az újratermelés a nemzéssel megy végbe. Ezért van meg mindenki birtoklásától fogva a nemzés vágya. Minthogy pedig a nemzés a halandókat a folytonosság révén az istenekhez teszi hasonlóvá, kétségkívül isteni adomány. Az isteni, azaz szép dolgokkal a rútak ellentétesek, a tetszetősek hasonlóak és barátok. Következésképpen a nemzés, mely isteni mű, könnyen és tökéletesen jön létre abban, ami szép, és viszont. Tehát mindezek miatt a nemzés ösztöne a szépeket keresi, a rútakat pedig elkerüli.

Mi az emberi szerelem, kérditek? A szépségben való nemzés vágya, hogy a halandó dolgokban az örök életet megőrizzük. Ez a földön élő emberek szerelme, ez szerelmünk célja. Tudniillik ugyanakkor, amikor az élőlények bármelyikéről azt mondjuk, hogy él és hogy ugyanaz gyermekkorától késő vénségéig, jóllehet ugyanannak mondjuk, mégis sohasem ugyanazokat a dolgokat hordozza magában, hanem folyton megújul, ahogy Platón mondja, a régieket pedig kiveti magából, a hajban, a húsban, a csontokban, a vérben és végig az egész testben. S ez nem csak a testtel, hanem a lélekkel is így van. A felfogások, a szokások, a vélemények, a vágyak, a gyönyörök, a fájdalmak és félelmek szakadatlanul változásban vannak, s ezek közül egyik sem marad ugyanaz és hasonló, a korábbiak eltűnnek, újak lépnek a helyükbe és erősödnek meg. Sőt, ami még meglepőbb, tudományaink közül is, nemcsak hogy egyesek megszűnnek, s mások keletkeznek, s nem is csak hogy nem vagyunk ugyanazok a tudományokban, de tudományaink mindegyike is elszenvedti ugyanezt, ugyanis a gondolkozás és az emlékezés voltaképpen a letűnt tudás felélédése. A feledés pedig a tudás halálának tűnik. A gondolkodás viszont az elenyészett tudás nyomában foly-

ton helyreállítván az emlékezést úgy őrzi a tudást, hogy az ugyanannak látsszék. Ilymódon mindaz, ami akár a lélekben, akár a testben változó, megőrződik, nem azért, mintha mindig ugyanaz volna, ez ugyanis az isteni dolgok sajátja, hanem mert ami elsovad és távozik, valami újat és magához hasonlót hagy maga után. Ennek köszönhetően a halandók valóban a halhatatlanokhoz válnak hasonlóvá.

Tehát a lélek mindkét részében, abban is, amely a megismerésre tekint, s abban is, amely a testet irányítja, megvan a nemzés veleszületett vágya, hogy az életet örökkévalónak megőrizze.

Az a szerelem, amely a test irányítására alkalmas részben van, kezdettől fogva étel és ital fogyasztására ösztönöz bennünket, hogy ezen táplálékok segítségével nedvek keletkezhessenek, melyek által utánpótlást kaphat a test mindabból, amit szakadatlan felemész. E keletkezés révén táplálkozik és növekszik a test. Amikor a test felnövekedett, magot támaszt benne, és vágyat ébreszt utódok nemzésére, hogy az, ami saját magában nem maradhat meg, ivadékában hozzá igen hasonlatosan maradjon fenn.

A nemzés vagy teremtés vágya — ami részül jut a lélek megismerő felének is — teszi, hogy a lélek az igazságra, saját táplálékára vágyjék, melynek révén a maga módján táplálkozhat és növekedhet. És ha valami a feledés által távozik a lélekből, vagy hosszas hanyagolása miatt elhomályosul, az emlékezés és a gondolkodás gyakorlásával mintegy újrateremti és visszaidézi az elmébe mind a feledésben elmerült, mind a hanyagolásban elhomályosult dolgokat. Az immáron felnőtt lelket pedig a tanítás és az írás égő vágyával gyöttri, hogy akár az írásokban, akár a tanítványok lelkében létrehozott tudás, a mester bölcsessége és az igazság az emberek között örökké fennmaradjon. Ezért hát úgy tűnik, a szerelem jóvoltából bármely embernek úgy a teste mint a lelke az emberi világban maradhat halála után mindörökké.

Mindkét szerelem a szépet keresi. Valóban, az, amely a testet kormányozza és irányítja, saját testét a lehető legfinomabb, legélvezetesebb és legszebb étkekkel igyekszik táplálni, valamint gyönyörű gyermeket kíván nemzeni egy szépséges asszonnyal. Az is, amelyik alá a lélek esik, a legékesebb és legbecsesebb tudományokkal igyekszik azt eltölteni, és a sajátjához hasonló tudást világra hozni akár világos és ékes stílusú írásaiban, akár valamely igen szép, tehát tiszta, éles felfogású és kiváló lélekben, tanítás útján.

Nyilvánvalóan a lelket magát nem látjuk, ezért nem pillanthatjuk meg szépségét sem. Ezzel szemben a testet, a lélek árnyékát és képmását láthatjuk. Így annak képmása alapján képet alkotva feltételezzük, hogy a szép testben szép lélek van. Ennekokáért szívesebben tanítunk olyan embereket, akik szépek.

12. féjezet

A kétféle szerelemről, s hogy a lélek igazsággal felruházva születik a világra

A szerelem meghatározásáról immáron eleget mondtunk. Most azt világítjuk meg, miféle megkülönböztetést tesz Platón a szerelemben a lélek és a test termékenységét illetően. *Minden embernek* — mondja — *terhes és viselő a teste, viselő a lelke is.* A test minden részének magja kezdettől fogva belé van vetve a testbe. Megadott idő elteltével ezekből bújnak elő a fogak, ezekből nő ki a haj és a szőrzet, ezekből törnek elő a nemzőképesség magjai. Ha termékeny a test és magokkal terhes, a lélek, amely előbbrevaló a testnél, sokkal inkább termékeny, és minden jegyének magját kezdettől fogva birtokolja. Tehát az erkölcsöknek, szokásoknak, a művészi és mesterségbeli képességeknek, a tudományoknak a csírái már rég el vannak ültetve a lélekben, és természeit, ha helyesen művelik, a kellő időben a fényre hozza. Azt pedig, hogy minden sajátosságának csírái veleszületettek, vágyaiból, vizsgálódásaiból, ötleteiből, ítéleteiből, és összevetéseiből tudhatjuk meg. Ki tagadná, hogy a lélek zsenge korától fogva az igazra, jóra helyesre, hasznosra vágyik? Márpedig senki sem vágyik olyan dolgokra, melyeket nem ismer. Tehát megvan ezeknek a dolgoknak bizonyos ismerete a lélekben, még mielőtt vágya rájuk, s ezen ismeret révén, ami ezeknek a dolgoknak a formája vagy csírája, ítéli elérendőnek ezeket.

Mindezt a keresés és találás alapján is igazolhatjuk. Ha Sókratés a tömegben Alkibiadést keresi, s ha egyszer megtalálja, szükség-szerű, hogy Sókratés elméjében meglegyen Alkibiadésnek valami-féle alakja, hogy tudja, melyik embert keresi a sok között, s miután megtalálta a gyülekezetben, meg tudja őt különböztetni a többiek-től. Ugyanígy nem kutatná azt a négy dolgot a lélek s nem is bukanna rá soha, ha nem lenne meg ezeknek, vagyis az igazságnak, jóságnak, tisztességnek, hasznosságnak valamely ismerete benne,

melyek segítségével sikerrel kereshetné ezeket; hogy valahányszor rábukkan arra, ami után kutatott, felismerje és meg tudja különböztetni a vele ellentétes dolgoktól.

S nem csupán a vágyak, vizsgálódások s ötletek, de az ítéletek alapján is alátámaszthatjuk ezt. Ugyanis aki csak barátjának vagy ellenségének ítél valakit, tisztában van azzal, mi a barátság, s mi az ellenséges érzület. Hogyan ítélnénk hát nap mint nap méghozzá tévedés nélkül — sok dolgot igaznak vagy hamisnak, jónak vagy rossznak, ahogy egyébként tesszük is, ha nem lenne előre ismert valami módon előttünk az igazság és a jóság? Hogyan tudnák sokan, olyanok is, akik e művészetekben nem járatosak, tetszésüket vagy nemtetszésüket nyilvánítani építészeti, zenei, festői alkotásokkal kapcsolatosan, sőt filozófusok gondolatait illetően is, igen gyakran helyesen, ha nem lenne meg bennük ezeknek a dolgoknak valamely formája és csírája a természet adományaképpen?

Az összevetések is ugyanezt mutatják meg nekünk. Hisz aki csak a mézet a borral összehasonlítván kimondja, hogy az egyik édesebb a másiknál, fel tudja ismerni, hogy milyen az édes íz. És aki Speusipposzt és Xenokratést összevetvén Platónnal azt mondja, hogy Xenokratés áll közelebb Platónhoz mint Speusippos, az kétség kívül ismerte Platón alakját. Hasonlóképpen, ha a sok jó között helyesen tartjuk jobbnak egyiket a másiknál, és a jóság kisebb vagy nagyobb részvételével egyik a másiknál rosszabbnak vagy jobbnak tűnik, szükséges tisztában lennünk a jósággal.

Azontúl, amikor azt ítéljük meg, hogy a filozófusok vagy mások számos és eltérő állásfoglalásai közül melyik a legelfogadhatóbb és melyik áll legközelebb az igazsághoz, s gyakran igen találó az ítéletünk, szükséges, hogy az igazság bizonyos intuíciója meglegyen bennünk, hogy tudjuk, mi az, ami ahhoz közel áll. Így lehet, hogy sokan serdülőkorukban, némelyek tanító nélkül is, többen pedig a tudománynak a mesterük által átadott morzsái alapján igen nagy tudásra tettek szert. Ez sohasem történhetett volna meg, csak — amint mondtuk — a természet jelentős segítségével. Ezt Sókratés megfelelőképpen bebizonyította olyan ifjakkal mint Phaidón, Theiathétos, Menón, s megmutatta, hogy gyermekek is válaszolhatnak helyesen valamennyi művészetet illetően, hogyha valaki okosan kérdezi őket; azért, mert természettől fogva megvan bennük minden egyes művészet és tudomány csírája.

13. fejezet

Miképpen van meg a lélekben az igazság fénye

Hogy a lélekben mi módon léteznek az efféle csírák, az Platónnál nem egyértelmű. Ha valaki Platón fiatalkori műveit, a *Phaidrost*, a *Menónt*, a *Phaidónt* követi, talán azt fogja gondolni, hogy ezek úgy vannak a lélek szubsztanciájában lefestve, mint falfestményen az alakok, amit a főntebbiekben én is, ti is, többször érintettünk. Ott ugyanis erre látszik utalni. Az *Állam* hatodik könyvében viszont emez isteni férfiú egészen feltárja a dolgot, és azt mondja, hogy a megismeréshez az értelem fénye szolgál eszközül s ez maga isten, aki által minden teremtett. Ugyanis a Napot és istent olymódon hasonlítja össze, hogy amint a Nap viszonyul a szemhez, úgy viszonyul az értelemhez isten. A szemeket a Nap teremti, s ő ad azoknak látóerőt, s ez is hiábavaló és örök homálytól borított lenne, ha nem volna jelen a Napnak a testek színeivel és alakjaival festett fénye, amelyben a szem a testek színeit és alakjait látja. S nem is lát semmi egyebet a fényen kívül. Mégis úgy tűnik, hogy különböző dolgokat lát, mivel a beléhatoló fény a rajta kívül eső testek különféle képeivel díszített. A szem ezt a testekben tükröződő fényt fogja fel, magát a fényt azonban annak forrásában nem képes a legkevésbé sem tartalmazni magában.

Ugyanilyen módon teremti isten a lelket és annak értelmét, és a megismerés képességét adományozza neki, ami üres és sötét lenne, ha nem volna meg benne isten fénye, amelyben minden dolognak az okait vagy csíráit vizsgálhatja. Tehát isten fénye által ért, és csupán erre az isteni fényre ismer rá. Mégis úgy tűnik, különféle dolgokat ismer fel, miután a dolgok különböző képei és eszméi formájában fogja föl azt.

Amikor valaki egy embert lát, képzeletében megalkotja ennek az embernek a képét, s a továbbiakban ahhoz fordul, ha vizsgálni akarja — elméjét az embernek az isteni fényben létező képéhez emeli fel, ha szemlélni akarja. Ekkor felvillan az értelemben egy szikra, és valóban megérti annak az embernek a természetét. S minden egyébbel ugyanígy történik. Így tehát mindent isten fénye által értünk meg. Magát a tiszta fényt azonban, s annak forrását e földi életben nem láthatjuk. A lélek termékenysége abban áll, hogy mélyen amaz örök isteni fény ragyog, mely minden dolgok kezdemé-

nyeivel azaz okaival és ideáival teljes; melyhez a lélek, ahányszor csak akar, hozzá fordulhat és vele eggyé válhat életének tisztasága és a tudásra való törekvése által, s vele eggyé válva az ideák ragyogásával világíthat.

14. fejezet

Honnan származik a férfiak iránti, honnan a nők iránti szerelem

Tehát Platón szetint viselős a test és viselős a lélek is, s mindkettőt a szerelem ösztökéli a szülésre. Hanem egyesek akár természetük akár neveltetésük folytán inkább a lélek mint a test gyümölcsseit teremni alkalmasabbak, mások, s ezek vannak a legtöbben, ezzel ellenkezőleg. Az előbbiek az égi, az utóbbiak a földi szerelmet követik. Az előbbiek azért szeretik a serdülő ifjakat inkább mint a nőket és a gyermekeket, mivelhogy bennük az értelem különösen fogékony, s a tudományra, melyet ők elültetni óhajtanak, kiválósága és szépsége miatt kiváltképpen alkalmas. A többieket ezzel szemben a szerelmi egyesülés gyönyöre és a gyermeknemzés feladata vezérli. Minthogy azonban a léleknek ama nemzőereje, miután híjával van a megismerésnek, a nemek között nem tesz különbséget, mégis természetétől fogva feltámad benne a nemzés vágya, ahányszor csak valamely testet szépnek ítélünk; és gyakran megesisik, hogy akik férfiak között élnek, hogy csillapítsák nemzőösztönüket, velük egyesülnek. Különösen azok, akiknek születésekor a Venus férfias jegyben s a Saturnussal együttállásban volt, akár konjunkcióban akár oppozícióban. Figyelmeztetni kellene azokat, akik így tesznek, hogy ne hasztalanul fecséreljék el e képességük erejét, hanem az ültetés és teremtés feladatára törekedjenek s a férfiak helyett a nők felé forduljanak. Úgy gondoljuk, hogy ilyesféle tévelygésből született az az elvetemült gaztett, amelyet Platón a *Törvényekben* mint a gyilkosság egy nemét élesen elítél. Hisz nem kevésbé gyilkosnak kell tartanunk azt, aki megfoszt egy embert a születéstől, mint aki a már megszületettet öli meg. Bizony merészebb az, aki a már meglevő életet veszi el, viszont kegyetlenebb az, aki irigylit a fényt a megszületendőtől, s gyermekeit még születésük előtt meggyilkolja.

15. fejezet

A test fölött a lélek áll, a lélek fölött az angyal,
az angyal fölött isten

Mindezidáig a lélek kétféle termékenységéről és a kétféle szerelemről beszéltünk. Most azt mondjuk el, milyen fokozatokon keresztül emeli fel Diotima Sókratést az alacsonyabbrendű dolgoktól a legmagasabb rendűekig. A testtől a lélekig, a lélektől az angyalig, az angyaltól istenig vezeti. Hogy miért szükségszerű az, hogy a természetben a dolgok e négy rendje legyen meg, azt a következőképpen lehet bizonyítani. Minden dolog valami másnak köszönhetően mozog, saját magát mozgatni pedig természetétől fogva nem képes, miután tenni sem képes semmit saját maga. Hanem a lélek jelenléte miatt tűnik saját maga mozogni, s a lélek jelenléte miatt él. Valóban, ha jelen van a lélek, mozgatja magát valamiképpen, ha viszont nincs jelen, csak valami más által mozog, merthogy azt a képességet saját magától nem birtokolja, hanem a lélek az, ami magát a mozgatás képességét tulajdonképpen birtokolja. Ugyanis amiben jelen van, azt saját mozgó erejében részelteti. Amit pedig jelenlével átadni képes, azt neki sokkal korábban és sokkal inkább kell birtokolnia. A lélek tehát a test fölött áll, mint olyan, ami esszenciája szerint képes mozgatni magát, és ezért fölötte kell legyen az olyan dolgoknak, amelyek nem saját maguktól, hanem mások jelenléte által érik el, hogy mozoghassanak.

Amikor azt mondjuk, hogy a lélek magától mozog, hogy úgy mondjam, nem tárgyas értelemben, ahogyan Aristotelés szerint Plátón érti, hanem abszolút értelemben vesszük ezt az ígét, mint amikor azt állítjuk, hogy isten magától létezik, a Nap magától világít, a tűz magától ég. Nem úgy van ugyanis, hogy a lélek valamely része mozgat, a többi pedig mozog, hanem egészében saját magától, azaz természetétől fogva mozog; vagyis a gondolkodásban egyik tárgyról a másikra tér, és a táplálkozás, a növekedés és a teremtés műveit bizonyos időn keresztül viszi végbe. Ez az időbeli haladás természetétől fogva a léleknek felel meg, mert ami fölötte van, az nem egyik pillanatról a másikra, hanem az örökkévalóság egyetlen pillanatában egyszerre fog fel mindent. Ennekokáért joggal helyezi Plátón a lélekbe az első mozgást és az első időpillanatot, ahonnan aztán a mozgás és az idő a testekbe átszáll. Minthogy

azonban szükségszerű, hogy a nyugalom megelőzze a mozgást, mert a nyugalom tökéletesebb a mozgásnál, a lélek mozgó gondolkodása fölött valamely nyugvó értelemnek kell állnia, ami teljes valójában egészen értelem és folyton cselekvésben levő értelem. A lélek ugyanis nem teljes valója által és nem is folyvást, hanem bizonyos részével és időről időre ért; s nem is bizonyosan, hanem esetlegesen van meg benne a gondolkodás képessége.

Tehát ahogyan a tökéletesebb megelőzi azt, ami kevésbé tökéletes, a lélek értelme fölé — mely mozgó, résznyi, félbeszakadó, bizonytalan — kell helyoznünk az angyali értelmet, mely nyugvó, egész, folytonos és bizonyos; úgyhogy amint a saját maga által mozgó lélek megelőzi a valami mástól mozgatott testet, úgy a saját magában nyugvó értelem is megelőzi a saját maga által mozgó lelkét. És amiképpen a test a lélek segítségével éri el, hogy mozogjon, s ezért nem minden test, csupán a lélekkel bíró, saját magától látszik mozogni, azonképpen a lélek is az értelem segítségével képes mindig érteni. Ha ugyanis természetéből adódóan része lenne a léleknek az értelem, valamennyi lélekben, még az állatokéban is jelen lenne, mint ahogyan a saját maga mozgatásának képessége. Az értelem tehát nem elsőlegesen és nem magából fakadóan tartozik a lélekhez. Ennekokáért ezt meg kell előznie annak, ami magából fakadóan és elsőlegesen értelemmel teljes. Ilyesféle az angyal, mely a léleknél magasabbrendű.

Az angyali értelmet azonban szükségképpen fölülmúlja a dolgok ama princípiuma s a legfőbb jó, melyet Platón a *Parmenidés*-ben így nevez: maga az egy. Hiszen az összetett dolgok valamennyi sokasága fölött kell legyen maga az egy, mely természetétől fogva egynemű. A szám ugyanis az egyből ered, az összetettség pedig az egyneműségéből. Amaz értelem pedig jóllehet mozdulatlan, mégsem ez maga az egy, mely tiszta és egynemű, ugyanis saját magát fogja fel. Benne a következő három dolog különül el valamiféleképpen: ami ért, ami megértésre kerül, s végül maga az értés. Tudniillik más az elme amennyiben ért, más amennyiben értődik, s megint más amennyiben értés. Azonkívül birtokolja a megismerés képességét, s a megismerés aktusa előtt teljes valójában formátlan és a megismerés folyamán ölt alakot. A megismerésben törekszik az igazság fényére és megragadja azt, a megértés előtt pedig úgy tűnik, nélkülözte azt. Valamennyi ideának a sokaságát is magában hordja. Láthatod, mennyire kiterjedt, mennyire sokféle az angyal-

ban a sokaság és az összetettség. Így hát kénytelenek vagyunk fölébe helyezni a tiszta és egynemű egyet. Magának az egynek pedig azért nem tudunk semmit elébe helyezni, mert ami valóban egy, az nélkülöz minden sokaságot, minden összetettséget. Hogyha lenne valami fölötte, mindenképpen abból eredne. Így abból származván, annál kevésbé tökéletes lehetne csak, ahogy ez az okból mint kiindulásból kibomló eredménnyel szokott történni. Ezért hát nem volna többé egy és egynemű, hanem legalább két részből álló: tudniillik eredetének adományából és a saját hiányosságából. Következésképpen maga az egy, ahogy Platón mondja, s Dionysios Areopagitis is megerősíti, mindenek fölött áll, s mind a ketten úgy gondolják, hogy isten legmagasabb rendű neve maga az egy.

Ennek magasztosságára az a meggondolás is ráébreszthet bennünket, hogy a legmagasabb ok adományának igen bőségesnek kell lennie, s magát saját tökéletességében ki kell mindenekre terjesztenie. Az egy adománya kiterjed mindenekre, hisz nem csupán az értelem egy, de valamennyi lélek, valamennyi test is egy, sőt, maga a formátlan anyag és a dolgok hiánya is valami módon egy; ugyanis egy csöndről, egy sötétségről, egy halálról beszélünk. Mindazáltal az értelem és a lélek adományai az anyagra és ama formáktól való megfosztottságra nem terjednek ki. Az értelem tudniillik művészi szépséget és rendet kölcsönöz, a lélek pedig életet és mozgást ad, a világ megformálatlan és kezdeti anyaga és a formák hiánya viszont nélkülözi az életet és a szépséget. Így maga az egy előtte áll az értelemnek és a léleknek, mivel adománya bővebben kiterjed. Ugyanebből az okból múlja felül az értelem a lelket, miután a lélek adománya, az élet nem minden testnek adatik meg, az értelem viszont megadja mindezeknek a szépséget és a rendet.

16. fejezet

Összevetés Isten, az angyal, a lélek és a test között

Tehát a testtől a lélekhez, a lélektől az angyalhoz, az angyaltól istenhez emelkedünk fel. Isten az örökkévalóság fölött áll, az angyal teljes valójában az örökkévalóságban van. Mind működése, mind esszenciája állandó marad, az állandóság pedig az örökkévalóság jellemzője. A lélek részben az örökkévalóságban, részben az időben van. Szubsztanciája ugyanis mindig ugyanaz, és mentes bármiféle

gyarapodástól és apadástól. Működése azonban, ahogy nem sokkal előbb rámutattunk, bizonyos időközöket befutva megy végbe. A test teljességgel alá van vetve az időnek. Hisz szubsztanciája is változik, és egész működése is bizonyos időtartamokat kíván meg. Tehát maga az egy fölötté áll az állandóságnak és a mozgásnak, az angyal helye az állandóságban, a léleké ugyanúgy az állandóságban mint a mozgásban, a test helye kizárólag a mozgásban van.

Azonfelül az egy a szám, a mozgás és a hely fölött található; az angyal a számban, a mozgás és a hely fölött; a lélek a számban és a mozgásban a hely fölött, a test pedig alá van vetve számnak, mozgásnak, helynek egyaránt.

Míg magában az egyben nincsen mennyiség, nem részekből álló, nincs benne semmi, ami bármiféle módon változna, s nem határozható körül semmilyen helyen, addig az angyal rendelkezik a részek vagy formák mennyiségével, de független mozgástól és helytől; a lélek részekkel és az érzések sokaságával rendelkező, és változik gondolkodásának folytonos előrehaladása és érzéseinek különfélesége révén, ám mentes a hely korlátaitól. A test ezzel szemben ezek mindegyikének alá van rendelve.

17. fejezet

Összevetés Isten, az angyal, a lélek és a test szépsége között

A fentivel egyező módon vethetjük össze e négy fokozat formáját is. Hiszen a test formája sok-sok részből épül fel, bizonyos helyre korlátozódik, s idővel megsemmisül. A lélek szépsége elszenvedí az idő forgását, és részek sokaságát hordozza magában, de nem határolják be a hely korlátai. Az angyal szépsége csupán számokkal rendelkezik, a két másik meghatározás nem érinti. Istené pedig semmi ilyesmit nem áll ki.

A test formáját természetesen láthatod. Szeretnéd a lélek szépségét is megpillantani? Vedd el a testi formából az anyag terhét s a hely korlátait, hagyd meg a többi: megkapod a lélek szépségét. Az angyalét is szeretnéd látni? Távolítsd el kérék nem csupán a hely kiterjedését, de az idő előrehaladását, a felépítés összetettségét is: nyomban előtted áll. Vágyódsz még isten szépségének megpillantására is? Vond el ezenfelül a formák ama összetett felépítését, s őrizd meg a teljességgel egynemű formát: azonmód elnyerted isten szépségét.

Csakhogy mi marad meg nekünk mindazokon felül, amit elvontunk? Te talán úgy véled, hogy a szépség valami más lenne mint a fény?

Valamennyi test szépsége a Napnak ama fénye, mely az alábbi háromban elegendik: a formák sokaságában, mert hiszen a sok alakban és színben ezt látod lefestve, ezt a hely kiterjedésében és az időbeli változásban. Vedd el az anyagban levő székhelyét úgy, hogy a fennmaradó kettőt megőrizze: pontosan ilyen a lélek szépsége. Most vedd el, ha tetszik, az idő változását s hagyd meg a többit: maradj a ragyogó fény hely és mozgás nélkül, ám minden dolog minden csíráját magában hordozva. Ez az angyal, az angyal szépsége.

Végül vedd el a különféle ideák ama mennyiségét, hagyd meg az egyetlen, egynemű és tiszta fényt, mely egyenlő azzal, amely a Nap gömbjében lakozik, s nem szóródik szét a levegőben: már isten szépségét valamiképpen felfogod. Ez legalább annyira felülmúlja a többi formát, amennyire a Nap önmagában levő, tiszta, egyetlen, érintetlen fénye áll fölötte a Napnak a párás levegőn keresztül szétszóródó, elkülönülő, meggyengült és elhomályosult ragyogásának. Így minden szépség forrása isten, ebből következően isten minden szerelem forrása is.

Mindezekén túl a Nap fénye a vízben valamiféle árnyék a levegőben látható világosabb fényhez képest. A levegőben tündöklő fény hasonlóképpen árnyék a tűzben ragyogóhoz képest, a tűz ragyogása pedig árnyék a magában a Napban vakító tündökléshez képest. A négyféle szépség: a test, a lélek, az angyal és isten szépsége ugyanilyen viszonyban áll egymással. Isten sohasem csapja be magát úgy, hogy szépségének árnyékát szereti ugyan az angyalban, önmaga valódi szépségét pedig elhanyagolná. Az angyalt sem ragadja el annyira a lélek szépsége, ami a sajátjának árnyéka, hogy azzal elfoglalva saját alakját elhagyja.

A mi lelkünk mégis, ami erősen fájlalendő, ugyanis ebből származik minden boldogtalanságunk; mondom, egyedül lelkünk az, amit olyannyira elbűvöl a testi forma csábereje, hogy saját szépségét e mögé helyezi. a testi formát pedig, ami ennek árnyéka, a sajátjáéről megfelelőképpen hajhássza.

Ebből ered Narkissos ama kegyetlen sorsa, melyet Orpheus ír le, ebből az emberek ama sajnálatra méltó nyomorúsága. *Az ifjú Narkissos*, azaz a tapasztalatlan és meggondolatlan emberi lélek. *Saját arcát nem látja*: saját szubsztanciáját és képességét sehogy-

sem veszi észre. *Hanem annak a vízben tükröződő képét követi és próbálja átölelni*, vagyis a mulandó testben csodálja a szépséget, mely tovatűnik mint a folyó árja, s mely magának a léleknek csak árnyéka. *A tükörképet sohasem éri el*: miután a lélek a testet hahászva elhanyagolja magát, és a test élvezésével nem telik el.

Ugyanis valójában nem a test után vágyakozik, hanem miként Narkissos, a testi forma által elbűvölve a saját szépsége után áhítozik, mely előbbi pusztán az ő szépségének a képe. És mivel ezt egyáltalán nem veszi észre, amíg másra vágyakozik, s mást követ, nem teljesezhet be a vágya. Ezért *könnyekben kítörve emészti magát*, vagyis a lélek így kívül kerül önmagán, a testbe temetkezik és halálos szenvedélyek gyötrik, s a test szennyétől megfertőzve majdnem meghal, mert már inkább testnek látszik lenni mint léleknek. Diotima is, azt akarván, hogy Sókratés elkerülje ezt a halált, a testtől a lélekhez, ettől az agyalhoz, az anyagtól istenhez vezeti vissza őt.

18. fejezet

Miként emelkedik föl a lélek a test szépségétől
isten szépségéhez

Nosza, kedves asztaltársaim, képzeljétek magatok elé Diotimát, amint Sókratésnek mondja a következőket: „Semmiféle test sem szép, ó Sókratés, egészen. Mert vagy egyik része szép, a másik rút, vagy ma szép, máskor pedig kevésbé, vagy valaki szépnek tartja, másvalaki meg csúnyának. Tehát a test szépsége, a rúttal való érintkezése folytán megfertőzve, tiszta, valódi, elsősleges szépség nem lehet. Sőt, a szépségről magáról soha senki nem gondolná, hogy rút, ahogy a bölcsességről sem, hogy ostoba, a testek állapotát azonban olykor szépnek, olykor rútnek véljük, és ugyanabban az időben is mindenki mást tarthat felőle. Tehát nem elsősleges és nem valóságos a testekben levő szépség. Tegyük még hozzá, hogy a sok testet a szépség egyetlen nevével nevezzük meg. Tehát a sok testben a szépség egyetlen közös természete van jelen, melynek révén hasonlóképpen szépnek mondjuk őket.

Azonban az ilyen egyetlen természetet, minthogy másban, vagyis az anyagban van, valami mástól függőnek kell tartanunk. Ami ugyanis nem lehet meg saját magában, az sokkal kevésbé függhet saját magától. Az anyagtól függene hát? A legkevésbé sem. Ugyanis

egyetlen rút és tökéletlen dolog sem képes saját magát ékesíteni és tökéletesíteni. Ami pedig egy, annak az egyből kell erednie. Ennek-
okáért a sok test egyetlen szépsége valamely egyetlen, testetlen alkotóművésztől függ. Minden dolog egyetlen alkotója isten, aki az angyalokon és a lelkeken keresztül nap mint nap széppé teszi a világ egész anyagát. Ezért úgy gondoljuk, hogy a szépség valódi okát istenben és szolgálattelvőiben találjuk meg inkább mint a világ testében.

Ezeken a lépcsőfokokon keresztül, úgy vélem könnyen feljuthatsz hozzá, ó Sókratés.

Ha a természet hiúzszemeket adott volna neked, Sókratés, hogy tekintetteddel beléhatolhass abba, ami épp a szemed elé kerül, Alkibiadésed kívülről oly gyönyörűséges teste nagyon is rútnek tetszenék neked. Mert mi az, barátom, amit szeretsz? Felszín csupán, vagy inkább egy szín az, ami téged elragad, vagy inkább a fény valamely tükröződése, egy halvány árnyék. Olyan, mintha egy üres kép ejtene téged foglyul, úgyhogy inkább azt szereted, amit álmodsz mint azt, amit látsz. Egyébként, hogy ne látsszam veled mindenben ellenkezni, tegyük fel, hogy ez az Alkibiadés valóban szép. Valóban, minden részében, kivéve lapos orrát és túlságosan magas szemöldökét. Phaidrosban viszont éppen ezek szépek. Ámde rajta nem tetszik a vastag lába, ami azonban Kharmidésnek szép, csak neki meg ne lenne olyan vékony a nyaka. Így ha minden egyes embert szemügyre veszel, egyiket sem fogod minden egyes részét illetően dicsérni. Mindenből összeszeded azt, ami benne szabályos, s mindegyikük vizsgálgatásából összeállítod magadban a teljes alakot, olymódon, hogy az emberi nem tökéletes szépsége, mely sok-sok testben szerteszórva található meg, lelkedben egyetlen kép megformálásában legyen összegyűjtve.

Akármelyik ember alakja legyen az, kevésre fogod becsülni, ha ezzel hasonlítod össze. Ezt a képet azonban nem annyira a testek mint lelked jóvoltából birtokolod. Így tehát inkább azt szeresd, amit lelked alkotott, s annak alkotómesterét, a lelket, mint ama külső, csonka és töredékes képet. S hogy mit szeress a lélekben? A lélek szépségét. A test szépsége pedig fény és a lélek szépsége is fény. A lélek fénye az igazság, és barátod, Platón, úgy tűnik, ezt az egyet kéri istentől könyörgéseiben. *„Add meg nekem, isten — mondja —, hogy lelkem széppé váljék, s a testhez tartozó dolgok lelkem széppé válását ne akadályozzák s, hogy egyedül a bölcslet tekintsem gaz-*

dagnak. E szavakban Platón világossá teszi előttünk, hogy a lélek szépsége a bölcsességben és az igazságban áll, s hogy ez istentől jut részül az embereknek.

Az istentől nekünk részül jutó ugyanazon és egyetlen igazság különféle hatásaiban különféle erények neveit nyeri. Amennyiben isteni dolgokat mutat meg, bölcsesség, amelyre Platón mindennél inkább áhítozik; amennyiben természetieket, tudomány; amennyiben emberieket, okosság; ha igazságot tesz, jogszerűség; ha legyőzhetőlenné tesz minket, bátorság; ha nyugodttá, kiegyensúlyozottság.

Ezen erényeket két csoportra oszthatjuk. Az egyik csoport a morális erényeké, a másik az intellektuálisaké, melyek az előbbieknél magasabbrendűek. Az intellektuálisak: a bölcsesség, a tudás és az okosság; a morálisak: a jogszerűség, a bátorság és a kiegyensúlyozottság. A morálisak nyilvánvalóbbak működésük jellege és a közügyekben játszott jelentős szerepük miatt. Az intellektuálisak, miután az igazság bennük rejtőzködve van jelen, nehezebben hozzáférhetőek.

Azontúl, akit tisztességesnek és becsületesnek nevelnek fel, az, minthogy tisztább a többiekénél, könnyebben emelkedik fel az intellektuális erényekhez. Ezért tanácsolom neked azt, hogy elsőként a lélek szépségét vedd tekintetbe — ami az erkölcsökben áll —, hogy megértsd, minden erkölcsnek egyetlen kiindulópontja van, amelynek révén ezeket egyformán dicsőeknek nevezük; tudniillik a tiszta élet egyetlen igazsága, amely az igazságosságból, a bátorságból és a kiegyensúlyozottságból fakadó cselekedetekkel elvezet bennünket az igazi boldogsághoz.

Tehát az erkölcsök emez egyetlen igazságát és a lélek gyönyörűséges fényét szeressétek legelőször. Sőt, tudd meg, hogy az erkölcsökön túl a bölcsesség, a tudás és az okosság fényteli igazságához vágysz majd felemelkedni, ha figyelembe veszed, hogy ezek a kiváló erkölcsökben nevelt lélekkel vannak összhangban, s hogy bennünk az erkölcsös élet legegyszerűsebb normája van meg.

S jóllehet a bölcsességnek, a tudománynak és az előrelátásnak különféle tanait szemlélheted, mégis úgy kell tartanod, hogy mindezekben egyetlen egy az igazság fénye, melynek révén mindet ugyanúgy szépnek nevezük. Ez az, amire tanítalak, hogy ezt, úgymint a lélek legfelsőbb szépségét rendkívül szeresd.

Azonban ez a sok tanban meglevő egyetlen igazság nem lehet az első igazság, merthogy valami másban van, ha a sok tanban osz-

lik fel. Ami pedig valami másban van, bizonyára ettől a mástól függ. Másfelől az egy igazság nem születhet a tanok sokaságából. Ami ugyanis egy, annak az egyből kell erednie. Ezért szükséges, hogy legyen az emberi lélek fölött valamely egyetlen bölcsesség, mely nem oszlik szét a különböző tanításokban, hanem egyedüli bölcsesség, amelynek egyedüli igazságából az emberek sokféle igazsága keletkezik.

Véscd emlékezetedbe, /ó Sókratés, hogy az egyedüli bölcsesség egyedüli fénye: az angyal szépsége, melyet a lélek szépsége fölött kell tisztelned. Ez, amint a fõntebbiekben rámutattunk, fölõtte áll a test szépségének, mert sem a tér nem határolja körül, sem nem oszlik fel az anyag részei szerint, azonkívvül romolhatatlan. Felülmúlja a lélek szépségét is, mivel teljességgel örökkévaló, és az időbeli mozgástól mentes. Minthogy azonban az angyal fénye a számtalan idea sokaságában csillog, s kell, hogy a sokaság fölött valamely egység legyen, amely az egész számosságának eredete; szükséges, hogy ez minden dolog egyetlen eredetébõl, melyet magának az egynek mondunk, származzék.

Ígyhát az Egy teljességgel egynemű fénye az, ami a végtelen szépség, mert sem az anyag szennye nem sározza be, mint a test szépségét, sem az idő előrehaladtával nem változik a lélek formájához hasonlatosan, sem a sokaságban nem szóródik szét az angyal szépségének módjára.

Nos, minden minõség, mely a tõle idegen hozzátételektõl mentes, végtelen a Physikosok szerint. Ha a meleg õnmagában van, hidegtõl és nedvességtõl nem akadályoztatva, anyag súlyától nem terhelve, végtelen melegnek mondjuk, mivel ereje szabad, és semmiféle hozzátétel korlátai nem kényszerítik. Hasonlóképpen a minden testiségtõl független fény is végtelen, hisz módozatok és határok nélkül világít; az, amely természete szerint világít, amikor egyáltalán nem korlátozza semmi.

Ezek szerint isten fényét és szépségét, amely teljességgel tiszta, s minden egyébtõl független — abszolút, kétségkívvül végtelen szépségnek kell mondanunk. A végtelen szépség végtelen szerelmet is von maga után. Ezért hát kérlek téged, ó Sókratés, hogy minden egyebet mértékkel és bizonyos módon szeress; istent azonban végtelen szerelemmel szeresd és ne szabj semmiféle határt az isteni szerelemnek.” — Ezeket mondotta Diotima Sókratésnek.

19. fejezet

Miként kell szeretnünk istent

Ami minket illet, dicső társaim, nemcsak hogy határtalanul fogjuk szeretni istent, ahogyan Diotima parancsolta ezt Sókratésnek elképzelésünk szerint, de emellett egyedül istent fogjuk szeretni.

Az értelem ugyanis úgy viszonyul istenhez, mint a szem a Nap-hoz. A szem pedig nem csak a legkivált, hanem egyedül a fényre vágyakozik. Ha testeket, ha lelkeket, ha angyalokat szeretünk, bizony nem ezeket, hanem istent szeretjük ezekben: a testekben isten árnyékát; a lelkekben az istenhez való hasonlatosságot; az angyalokban pedig a képmását. Így jelenleg istent szeressük mindenben, hogy végre istenben mindent szerethessünk.

Ugyanis ha így élünk, eljuthatunk oda, hogy istent is, és istenben mindent láthassunk, és szeressük őt magát is, s mindent, ami benne létezik. És mindaz, aki ez idő szerint szeretetével magát istennek áldozza, végül visszanyeri magát istenben, hiszen ahhoz az ideához tér vissza, amely által teremtett. Ott, ha valami hiányzik belőle, újraformálódik; szakadatlanul ideájához fog kapcsolódni.

Márpedig a valóságos ember és az embernek az ideája egy és ugyanaz a dolog. Ezért aki csak közülünk itt a földön istentől elválasztva él, nem valóságos ember, mivel ideájától és formájától különvált. Ehhez pedig bennünket az isteni szerelem és a vallásosság vezet el.

És jóllehet itt csonkák vagyunk és elszakítottak, a szerelem segítségével ideánkhöz kapcsolódván teljes emberré válhatunk úgy, hogy először istent látszunk tisztelni a dolgokban, hogy azután a dolgokat tiszteljük istenben; a dolgokat pedig azért imádjuk istenben, hogy benne mindenekelőtt saját magunkat találjuk meg, s így világossá válhat előttünk, hogy istent szeretve saját magunkat szerettük.

*Firenze
Budapest*

*Marsilio Ficino
Fordította: Imregh Monika*



Sándor Edít munkája